

ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ ПОЈМА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Саша Мијалковић

Полицијска академија, Београд

Апстракт: Једна од израженијих димензија проблема трговине људима у нашој земљи јесте непостојање јединствене дефиниције и схватања ове појаве у законским актима, теорији и пракси субјеката безбедности. Тек недавним законским решењем дефинисана су кривична дела која директно или индиректно санкционишу трговину људима, односно њихову експлоатацију. Та одређења су, због извесних недостатака, неприхватљива с аспекта безбедносних наука. С друге стране, теорије различитих наука и научних дисциплина имале су сопствени приступ у дефинисању трговине људима који су, и поред великих сличности, ипак оригинални, али често недовољни да би се овај феномен у потпуности сагледао.

У раду се указује на проблеме око теоријског одређења појма трговине људима, битна обележја ове безбедносне појаве, недостатке појмовног одређења у теорији одређених научних дисциплина и домаћем кривичном законодавству, те на основу тога настоји да се дефинише трговина људима с аспекта безбедносних наука.

Кључне речи: трговина људима, појмовно одређење, теорија безбедносних наука.

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Трговина људима је савремен, озбиљан и изузетно сложен безбедносни проблем. Висок степен друштвене опасности коју са собом носи, повезаност

са другим облицима криминала, његова актуелност, наводна умешаност појединаца из политичких структура у тзв. „sex trafficking“ афере довели су до повећане посвећености медија овом проблему. Велика медијска посвећеност и наслови о „облицима модерног ропства“ иза којих се, осим „ефекта дневног тиража“ крије савремени безбедносни ризик, учинили су да се шири слојеви становништва донекле упознају са овим феноменом. Међутим, проблем је знатно сложенији него што се у медијима приказује (често се не разликује од других појава угрожавања, не указује се на битне факторе и моделе виктимизације лица и начине самозаштите) што, и поред поспешивања њихове превентивне функције, има ниску едукативну вредност.

С друге стране, теорије научних дисциплина безбедносних наука још увек нису у потпуности разрадиле и устоличиле референтна и систематизована знања о овом безбедносном проблему. Одређене невладине организације (Anti Trafficking Center, Београдски центар за људска права, ASTRA, Veosupport, Инцест траума центар и др.) својим емпријским истраживањима дале су допринос систематизацији знања о одређеним димензијама трговине људима, али у њеном појмовном одређењу не иду даље од дефиниција међународног и националног права.

Како су знања о овом проблему скромна, неопходно је најпре описати сложену природу трговине људима на основу индикатора у безбедној пракси, потом анализирати њен појам у теорији одређених научних дисциплина, упоредити добијене резултате и закључке, утврдити недостатке постојећих дефиниција и на основу тога дефинисати појам трговине људима. Пре тога, осврнућемо се на проблеме теоријског одређења појма трговине људима.

2. ПРОБЛЕМИ ТЕОРИЈСКОГ ОДРЕЂЕЊА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Безбедносне науке (у ужем смислу) су релативно младе науке. Неке од научних дисциплина су конституисане пре неколико деценија (Основи безбедности), неке пре само неколико година (Етиологија и превенција појава угрожавања безбедности), а неке се управо конституишу (Безбедносна култура). Њихова теоријска мисао још није у потпуности изграђена, а због велике динамичности безбедносних појава и сталне појаве нових облика угрожавања, знања о неким безбедносним проблемима и даље нису систематизована и уграђена у теорију. Теорије научних дисциплина безбедносних наука дотичу се проблематике трговине људима најчешће у делу предмета који се односи на организовани криминал. При том нема упуштања у дубљу анализу суштине проблема, као да је проблематика овог актуелног и све сложенијег и значајнијег

облика организованог криминала сама по себи јасна и као да нема потребе за њеним објашњењем. Међутим, природа овог феномена је изузетно сложена, а знања која о њему постоје скромна.

Разлози непостојања систематизованог знања о трговини људима су многобројни, а неки од њих су следећи:

- трговина људима је, у криминалистичко-безбедносном смислу, на нашем простору релативно млада појава. Иако је била изузетно заступљена у прошлости нашег народа, данашње, „епидемијске“ размере добија почетком деведесетих година прошлог века. Свакако да се ова појава и раније испољавала у разним облицима, али њен обим и медијска пажња повећавају се након распада СФРЈ, са експанзијом негативних друштвених промена на простору новонасталих држава;
- субјекти безбедности бивших социјалистичких земаља (што је уграђено и у теорију безбедносних и криминалистичких наука на њиховом простору) упорно су негирали постојање организованог криминала на свом простору, а самим тим и постојање његових појавних облика. Теорија је прихватала схватање организованог криминала у ширем смислу по коме за његово постојање није неопходна спрега организованих криминалних група са представницима државне власти, односно политичких структура. Поред тога, постојање и деловање организованог криминала везивано је искључиво за капиталистичке земље, док је његово постојање у социјалистичким земљама изричито негирано. Распадом Варшавског уговора и уласком у процес транзиције, социјалистичке земаље су биле неспремне (у теоријском и практичном – организационо-функционалном смислу) да се одупру овом проблему;
- о људским правима се, до пре извесног времена, на подручју наше земље уопште није полемисало. Иако су и раније постојала и поштовала се, људска права постају актуелна тема најпре научне и стручне, а потом и шире јавности тек након распада СФРЈ. Томе су допринели притисци и инсистирање међународних организација и нагло повећање броја невладиних организација. Забрана ropства и принудног рада, а самим тим и трговине људима, представља заштиту једног од апсолутних права човека – права на слободу, а трговина људима један је од најозбиљнијих облика кршења људских права и облика угрожавања безбедности појединца;

- пре инкриминисања трговине људима као посебног кривичног дела, овај облик криминала погрешно је третиран као илегална миграција, кријумчарење људи, проституција, подвођење, илегални боравак лица у земљи, рад „на црној и слично. Због тога овај проблем није сагледаван детаљно, у смислу озбиљног кривичног дела иза којег најчешће стоји организована криминална група или више њих, већ онако како је најлакше доказив пред органима кривичног, односно прекршајног поступка;
- трговина људима је претежно сагледавана у сувише уском контексту, као трговина женама и децом у сврху проституције, при чему су занемаривани мушкарци као жртве и други облици експлоатације;
- кривично дело Трговина људима (члан 1116 КЗ РС)¹ је релативно скоро инкриминисано, тако да није протекло извесно време у којем би се стопа и битна обележја овог облика криминалитета могла реално сагледати. То је основни разлог немогућности праћења њених трендова и немогућности израде поуздане прогнозе њеног развоја. Због тога се није могао схватити значај ове појаве, обим њеног угрожавања и њене потенцијалне опасности по безбедност државе, друштва и појединца;
- уколико би се пронашао механизам за повезивање и доказивање директне и индиректне везе одређених облика угрожавања са трговином људима, висока тамна бројка би негативно утицала на реално сагледавање битних обележја овог безбедносног проблема. Детаљна дескрипција трговине људима и квалитативна анализа њеног утицаја на безбедност захтева сагледавање ове појаве у њеном тоталитету. То подразумева и утврђивање веза с другим облицима угрожавања безбедности, при чему они могу претходити, могу се реализовати паралелно, а могу представљати и последицу трговине људима;
- неки од добрих познавалаца проблематике трговине људима јесу и извесне невладине организације које су дале стварни допринос у сагледавању и решавању овог проблема. Осим што пружају помоћ жртвама трговине људима, оне реализују и научно-истраживачки рад чији је предмет истраживања управо овај феномен. Разлог због којег се невладине организације помињу у овом контексту јесте што су се оне на подручју наше земље релативно скоро појавиле у обиму у ком данас постоје (након распада СФРЈ);

- недостатак, односно мали обим научно-истраживачког рада о трговини људима негативно је утицао на систематизацију знања о овом проблему у теорији безбедносних наука.

3. ПРИРОДА ПРОБЛЕМА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Сложеност трговине људима као савремене безбедносне појаве се, једним делом, може аргументовати карактеристикама њених облика испољавања. Иако је немогућа поновљивост у апсолутној истоветности две безбедносне појаве, посматрањем њених појавних облика може се доћи до закључака о њеним битним обележјима. Неке од карактеристика трговине људима јесу:

- *противправности* – забрањеност позитивним међународним и унутрашњим законодавством и предвиђеност као кривично дело;
- *неморалности* – представља облик кршења основних етичких норми друштва и изазива моралну осуду широк словеја становништва;
- *организованости* – најчешће је криминална делатност организованих криминалних група (али и неморалности), и продуктивних организованог деловања при регрутовању, транспортовању, експлоатацији и елиминацији жртава;
- *специфичности етиологије* – специфичност и кумулативно деловање више узрока и услова који доводе до настанка, опстанка и развоја трговине људима, а који се могу класификовати на разне начине, нпр., фактори потискивања и привлачења, ендогени и егзогени фактори, унутрашњи и међународни итд.;
- *специфичности виктимолошке димензије* – односно битне црте и одлике жртава овог феномена (виктимизација, допринос сопственој виктимизацији, последице и сл.) и специфичности облика експлоатације жртава (продаја жртве другом лицу, радна експлоатација, сексуална експлоатација, илегално усвојење деце, принудно склапање бракова, трговина људским органима или деловима тела, принудно учешће у оружаном сукобима, принуда на вршење одређених криминалних радњи и остали, неспецифични облици експлоатације);
- *специфичности процеса реализације* – процес трговине људима се начелно састоји од више фаза (регрутовање, транспортовање, експлоатација и елиминација жртава) по којима се разликује од других безбедносних појава;

- *мултииманифестности* – огледа се у многобројним видовима и облицима манифестације одређених елемената трговине људима кроз све фазе његовог процеса;
- *специфичности састава организованих криминалних група* – управо због постојања више фаза у реализацији трговине људима, неопходно је постојање више „подгрупа“ организованих криминалних група (нпр., за транспортовање, за пребацивање преко државне границе, за организовање проституције и сл.), које се разликују од састава организованих криминалних група које се баве другим облицима криминалитета;
- *распрострањености* – готово да нема државе која није суочена са видовима и облицима ове појаве угрожавања;
- *интернационалности* – трговина људима не познаје националне границе; напротив, најчешће има међународну димензију;
- *висока профитабилности* – огледа се у противправном остваривању енормно високих профита кроз разне видове и облике експлоатације жртава;
- *висок степен друштвене опасности* – огледа се у опасности коју по безбедност државе, друштва и појединаца са собом носи овај облик угрожавања и последицама које по заштићене вредности наступају или могу наступити;
- *насилности* – подразумева разне методе и средства принуде које користе организоване криминалне групе према жртвама, конкуренцији и субјектима безбедности с циљем одржања и развоја облика експлоатације жртава;
- *константни пораст* – огледа се у сталном повећању броја извршених кривичних дела која се односе на трговину људима и повећање броја, односно чланова криминалних група носилаца ове активности;
- *латентности* – подразумева тајност поступања, организовања и деловања организованих криминалних група, што доводи до „невидљивости“ појавних облика трговине људима (за ширу јавност), стварања привида да она не постоји, немогућности препознавања у њеном тоталитету и виктимизацији грађана;
- *висока шамна бројка* – у непосредној је вези са латентношћу овог феномена, и представља број извршених кривичних дела и прекршаја

непосредно или посредно повезаних са трговином људима, који су непознати субјектима безбедности;

- *мобилности* – огледа се у лакој и брзој временској и просторној покретљивости организованих криминалних група, жртава и криминалитета којег са собом носе. Првенствени циљ мобилности је да се спречи зближавање жртава и њихових клијената или успостави поверење са неким представником власти. Латентност и тамна бројка трговине људима су, између осталог, последице мобилности;
- *динамичности* – представља сталну појаву нових облика трговине људима и облика експлоатације жртава;
- *еластичности* – могућност прилагођавања новонасталим условима у друштву и конкретним ситуацијама;
- *непредвидивости* – немогућност процене и предвиђања метода, средстава и поступака чланова организованих криминалних група при реализацији трговине људима и њених појавних облика експлоатације услед њене динамичности. То за последицу има немогућност безбедносне процене и прогнозе трендова ове безбедносне појаве;
- *повезаности са другим облицима угрожавања безбедности* – свакако је једна од најзначајнијих карактеристика трговине људима с аспекта безбедносних наука. Наиме, криминалитет трговине људима и њиме противправно стечен профит имају директну или индиректну везу са другим облицима криминалитета попут тероризма, кријумчарења наркотика, оружја и аутомобила, корупције и слично;
- *недовољна истраженост* – указује на то да овај проблем, и поред досадашњих прикупљених знања, још није истражен до тог степена да постојећа знања могу да послуже као основ за спровођење адекватне превентивне и успешне репресивне акције на националном и наднационалном нивоу и
- *недовољна ефикасност суилојстивљања трговине људима* – нужна је последица наведених карактеристика трговине људима.

Наведене константације потврђују исправност премисе о изузетно комплексној природи трговине људима. Ради сведимензионалног сагледавања трговине људима као безбедносне појаве и њеног утицаја на безбедност, односно заштићеност одређених вредности друштва неопходно је најпре дефинисати, што захтева интердисциплинарно и мултидисциплинарно проучавање тео-

ријског знања о овом феномену, али и емпиријских обележја у безбедносној пракси.

4. ОДРЕЂЕЊЕ ПОЈМА ТРГОВИНА ЉУДИМА У ТЕОРИЈАМА НЕКИХ НАУЧНИХ ДИСЦИПЛИНА

Настојања одређених научних дисциплина да дефинишу трговину људима нису допринела настанку универзалне дефиниције. Напротив, има више сличних схватања овог појма: свака је дисциплина, условљена ограниченошћу сопственим предметом науке, дефинисала трговину људима сходно својим сазнањима, схватањима и потребама. При том, није заузет јединствен став око самог термина ове појаве, тако да се у научној литератури наилази на разне синтагме: трговина људима, трговина људским бићима, трговина белим робљем, бело робље, сексуално ропство итд.

Међународно право је систем научних дисциплина у оквиру којег се најраније почело са проучавањем и решавањем проблема трговине људима као глобалног феномена. За разлику од Опште историје и националних историја појединих земаља које су овај проблем почеле да проучавају пре Међународног права, али су приступале парцијално, проучавајући његове специфичности по критеријумима географског или временског ограничења, Међународно право је настојало да дефинише трговину људима на универзалном нивоу. Циљ међународних уговора је управо настојање да се одређене појаве које су од значаја за већи број земаља или чланица међународних организација једнако третирају на међународној сцени. Тако се, према Конвенцији о сузбијању ропства коју је донело Друштво народа 1926. године, под ропством подразумева „стање или положај неког појединца над којим се врше атрибути права својине или извесних од њих, а роб је појединац који има тај статус или тај положај“.² Ова конвенција се залаже и за искорењивање свих установа и праксе сличних ропству, као што су: потчињеност због дуга; принуда да неко живи и ради на земљи која припада другом лицу, без права да промени свој положај; обећање или удаја жене уз накнаду у новцу; наслеђивање жена; продаја малолетне деце и слично.³ Међутим, из педагошких и дидактичких разлога, теорија Међународног права дефинисала је трговину робљем, у:

- ужем смислу, као допремање или покушај да се допреме робови из једне земље у другу било којим превозним средством и
- ширем смислу, где се, поред саме продаје или превоза робова, под тим појмом подразумевају и многа друга дела која се односе на робовласнички

однос, а нарочито хватање, стицање или уступање лица с намером да се примора у ропство; стицање роба ради продаје или размене; уступање продајом или разменом лица које је стечено с циљем да буде продато или размењено и слично.⁴

Укратко, роб је људско биће над којим постоји, у потпуности или делимично, право својине. Трговина робљем обухвата стицање роба силом или куповином, продају и превозење робова.⁵

Осим значаја међународног права који се огледа у настојању за дефинисањем трговине људима као универзалног феномена, други значај се огледа у настојању да се спречавањем ове друштвено-негативне појаве заштите основна, природом дата права човека (људска права). Тиме је трговина људима добила епитет облика кршења људских права. Наиме, први резултати у погледу заштите човекове личности постигнути су управо на пољу забране ропства: државе учеснице Бечког конгреса 1815. године осудиле су, у начелу, трговину црним робљем „са становишта начела човечности и општег морала“ као појаву која понижава Европу, да би се нешто касније, у Паризу 1904. године пришло забрани трговине белим робљем. Међународни пакт о грађанским и политичким правима, који је усвојила Генерална скупштине 1966. године, забрањује ропство управо ради заштите основног права човека, права на слободу и личну безбедност: „нико не може бити држан у ропству; ропство и трговина робљем забрањени су у свим својим облицима“ (члан 8).⁶ Касније је донето више међународних конвенција којима се забрањују разни облици трговине људима и њихова експлоатација.

Кривично право, по логици ствари, прихвата схватање трговине људима датог у релевантном међународном и националном законодавству. С обзиром на то да је наша земља потписала и ратификовала међународноправне акте који се односе на ову проблематику, логично је да се схватање трговине људима у нашем законодавству поклапа са схватањем дефинисаним међународним конвенцијама и уговорима. Поред тога, кривичноправне науке дефинишу и појам белог робља. То су „женска лица и деца (а ређе и мушкарци) који се путем обмане, преваре или присилно ангажују за вршење проституције“.⁷

Криминалистика користи термин бело робље. При том се појам белог робља поистовећује са појмом трговине белим робљем, а трговина белим робљем поистовећује се са посредовањем у вршењу проституције.⁸ Под посредовањем у вршењу проституције подразумева се врбовање, навођење, подстицање или намамљивање женских особа на проституцију или учествовање на било који начин у предаји женске особе другом ради вршења проституције.

С обзиром на то да представља извор веома високих зарада експлоатацијом и најбезобзирнијим искоришћавањем женских особа и деце, за њу посебан интерес показују професионални криминалци и то је једна од традиционалних сфера које се, у великој мери, налазе под контролом организованог криминала.⁹ Како се криминалистика нужно ослања на казненоправне науке (Кривично право, Привредно преступно право, Прекршајно право (материјално и процесно)), може се закључити да је ово одређење преузето из Кривичног права, односно Кривичног закона, чији се основ црпи из потписане Конвенције за спречавање трговине људским бићима и експлоатације туђе проституције из 1949. године. Доношењем Допунског протокола за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњава Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала¹⁰, теорија криминалистике је у домену појмовног одређења трговине људима доживела извесну ревизију.¹¹

Криминологија користи термин трговина белим робљем којим се означава појавни облик криминала, и то организованог. Белим робљем се сматрају особе женског пола које се на присилан или преваран начин одводе из једних држава, а затим продају и превозе у друге ради израбљивања, забаве или проституције.¹² То је један од најуноснијих послова организоване криминалне делатности и представља међународни деликт. Поред жена, чији је основни вид експлоатације сексуални, жртве су и деца, која су најчешће илегално усвајана (тзв. адопција). Трговина белим робљем представља недозвољени облик трговине – ангажовање девојака за проституцију у јавним кућама и ноћним локалима. Обично је прате деликти преваре и лажна обећања о ангажовању у уметничким, забавним и другим програмима у ноћним клубовима и локалима, у којима девојке заправо постају објекти најбескрупулозније сексуалне експлоатације.¹³

Поред наведених дефиниција трговине људима, садржаних у оквиру предмета одређених научних дисциплина, интересантно је и како овај проблем тумаче невладине организације, које су често продукт научно-истраживачког рада. Тако је Беосуппорт у својој студији о трговини људима дефинише као учешће у регрутацији, отмици, транспорту (унутар граница или изван њих), продаји, куповини, смештању и заради од жртава; употребу силе, обмане принуде или стављање жртве у дужничко ропство; стављање жртве у позицију ропских услова и присилног рада и смештање особе у другу средину од оне у којој је живела у време када је преварена, приморана или допала дужничког ропства. Трговина људима је схваћена као облик кршења људских права, а као облици експлоатације наведени су: принудна проституција, рад у кући,

илегалан рад, дужничко ропство, принудни брак, лажно усвајање, секс туризам и забава, порнографија, просјачење, коришћење у криминалним активностима и слично.¹⁴ Иако овај покушај дефинисања представља значајан напредак у односу на досадашње напоре за одређењем овог проблема, облици експлоатације још увек нису систематизовани према правилима методологије научног истраживања (по прецизном критеријуму).

- Претходно наведене дефиниције трговине људима су претежно засноване на схватању појма бело робље, односно трговине белим робљем. Овакво схватање је неприхватљиво из више разлога:
- под белим робљем се подразумевају претежно жене и деца, док су мушкарци којих има у мањем броју него жена (али не и незнатном), овим схватањем занемарени;
- бело робље чинили су припадници беле расе, а међу жртвама трговине људима има и припадника других раса, нарочито црне и жуте. Уважавајући недискриминаторски став и однос према жртвама, константујемо да је роб – роб, и да није битно које је боје;
- основни вид експлоатације белог робља јесте сексуални, док је при експлоатисању жртава савремене трговине људима то само један од видова;
- феномен белог робља подразумева елементе иностраности и међународну димензију (најмање прекогранични ниво), док савремена трговина људима уопште не мора да прелази државне границе једне земље.

Из наведеног се може закључити да је појам трговине белим робљем (односно појам белог робља) ужи од појма трговине људима (односно појма жртава трговине људима) и представља његову подкатегорију.

5. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА С АСПЕКТА БЕЗБЕДНОСНИХ НАУКА

Безбедносне науке (у ужем смислу) до сад нису посветиле адекватну пажњу и систематизовале детаљна знања овом феномену. Научна дисциплина Основи безбедности трговину људима идентификује као савремени безбедносни проблем и један од облика организованог криминала без додатног упуштања у његову дескрипцију и експланацију. Наука о безбедности, Национална безбедност, Систем безбедности и Безбедносна култура непосредно не проучавају феномен трговине људима. Научна дисциплина Глобална безбедност дотиче се

трговине људима кроз проучавање глобалних безбедносних изазова, ризика и претњи, али не поседује систематизована знања о овом проблему. Етиологија и превенција појава угрожавања безбедности посредно додирује проблематику трговине људима кроз проучавање узрока и услова који доприносе настанку, одржању и развоју организованог криминала, као и модалитета спречавања настанка његових појавних облика.

Код безбедносних наука постоји „неписано правило“ да се безбедносне категорије дефинишу на два начина: *први*, тако што теорија безбедносних наука прихвати законску или дефиницију појма из друге научне дисциплине и након тога врши њену оцену одобравајући је или критикујући и *други*, тако што сама, сопственом методологијом и категоријалним апаратом, и на основу сопствених и сазнања сродних научних дисциплина, за своје потребе сама дефинише појаву. Аналогно томе, научне дисциплине безбедносних наука могле би да прихвате дефиницију појма трговине људима предвиђену поменутиим Допунским протоколом уз Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и схватање овог феномена у Кривичном закону РС¹⁵, који је у доброј мери сагласан одређењу наведеног Протокола. Међутим, то одређење има извесне недостатке који су неприхватљиви с аспекта безбедносних наука:

Под трговином људима (члан 1116 КЗ РС) подразумева се употреба силе или претње, довођење у заблуду или одржавање у заблуди, злоупотреба овлашћења, поверења, односа зависности или тешких прилика другог ради: врбовања, превозења, пребацивања, предаје, продаје, куповине, посредовања у предаји или продаји, сакривања или држања другог лица, а с циљем стицања неке користи, експлоатације његовог рада, вршења криминалне делатности, проституције или просјачења, употребе у порнографске сврхе, ради одузимања дела тела за пресађивање или коришћења у оружаним сукобима.

Тежи облици овог кривичног дела састоје се у: учињеном наведеном делу према више лица, отмицом, приликом вршења службене дужности, у оквиру криминалне организације, на нарочито свиреп или нарочито понижавајући начин или ако је наступила тешка телесна повреда; учињеном наведеном основном облику дела према малолетном лицу, или ако је наступила смрт оштећеног лица;

Посебни облик овог дела огледа се у учињеном наведеном делу према лицу које није навршило 14 година чак и кад учинилац није употребио силу, претњу или неки од других наведених начина извршења.

Ова инкриминација, поред одређених својих предности¹⁶, има и недостатке, односно не предвиђа:

- одговорност правног лица за учешће у трговини људима;
- санкционисање противправног понашања са путним и другим идентификационим исправама (одузимање или уништење путних исправа од стране „трговаца људима“), што је један од најчешћих начина за одржавање жртава у покорности;
- одговорност лица – корисника услуга жртава трговине људима које је знало да је „пружалац услуга“ заправо жртва трговине људима;
- систематичност појавних облика експлоатације (у бићу кривичног дела се мешају видови са облицима експлоатације, тако да су на истом нивоу представљене категорије које су различитог степена општости, нпр., експлоатација рада је вид експлоатисања, док су проституција и употреба у порнографске сврхе заправо облици сексуалног вида експлоатације жртава);
- неке од облика експлоатације жртава присутних у безбедносној пракси (нпр., принудни брак, принудно вршење медицинских експеримената, илегално усвојење деце и сл.) и
- санкционисање неизвршења обавезе спречавања трговине људима од стране припадника одређених државних органа (лица ван криминалне групе) који су имали законску обавезу да спрече или сузбију кривично дело, а то нису учинили (услед корупције, несавесног вршења службене дужности и сл.), санкционисање непријављивања припремања кривичног дела трговине људима и непријављивања кривичног дела или учиниоца независно и строже од постојећих законских инкриминација¹⁷.
- Поред наведених, једним од озбиљнијих недостатака ове инкриминације може се сматрати и предвиђање финансијске користи, односно добити као једне од сврха трговине људима. То је проузроковало могућност примене наведеног члана Закона на кријумчарење миграната. Моменат стицања користи, односно добити не постоји у Протоку из Палерма. Циљ трговине људима јесте њихова експлоатација, те у том правцу овај члан и мора да доживи измене¹⁸.

С друге стране, безбедносне науке нису израдиле сопствену дефиницију трговине људима. Уважавајући принципе методологије научног истраживања, настојаће се одређењу дефиниције овог проблема уз ослањање на уочене

недостатке у појмовном одређењу те појаве у теоријама одређених научних дисциплина. Осим тога, полазне премисе у изради дефиниције морају поћи од чињеница да је реч о појави угрожавања безбедности која узрокује одређене негативне последице; потом, да је заснована на институцији ропства; да је циљ трговине људима њихова експлоатација и најзад, да мора обухватити све видове и облике експлоатације који, узгред, не морају бити таксативно набрајани.

Уважавајући наведене премисе, трговина људима би се могла дефинисати као сложена појава угрожавања безбедности заснована на институцијама ропства и експлоатације, односно постојању према човеку као да је роба или ствар, с циљем експлоатације његове радне снаге, знања и вештина, телесног и полног интегритета и идентитета ради задовољења личних или туђих нагонских, здравствених или емоционалних потреба или стицања директне или индиректне материјалне користи за себе или другог, при чему се угрожава безбедности државе на спољно-политичком плану и плану унутрашње стабилности, друштва у домену јавне безбедности и појединца у домену кршења људских права.

Понуђена дефиниција својим обимом и садржајем одсликава актуелну природу и суштину трговине људима. Она ће, свакако, у догледној будућности доживати извесне промене у смислу кориговања или допуне њеног садржаја. То у многоме зависи од динамике и метаморфозе видова и облика манифестације трговине људима у безбедносној пракси, с једне, и обима посвећености научне и стручне јавности овом проблему, с друге стране.

6. ЗАКЉУЧАК

Проблем трговине људима је изузетно сложене природе и за његово сведимензионално сагледавање неопходно је користити методе многих научних дисциплина природних и друштвених наука и њиховог скромног знања о овом проблему. Конфузија која настаје при дефинисању и плуралитет схватања трговине људима у теорији одређених научних дисциплина и актима међународног и националног законодавства многих земаља знатно усложњавају проблем. Наиме, одређене научне дисциплине ову појаву најчешће поистовећују са трговином белим робљем, што је знатно ужи појам од појма трговине људима. У међународном и законодавству многих земаља до скоро такође није постојао јединствен и свеобухватни приступ трговини људима. Тек с доношењем Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и његових Допунских протокола о спречавању трговине људским бићима и спречавању кријумчарења илегалних миграната, ова безбедносна појава је прецизно дефинисана, а наведене дефиниције и схватања постали су стандарди за измену и допуну националних кривичних законодавстава многих земаља, између осталог и наше.

Инкриминисање посебног кривичног дела Трговине људима свакако је велики напредак у сузбијању те негативне друштвене појаве. Међутим, ова инкриминација у нашем Кривичном закону има одређене недостатке услед којих се толеришу одређена противправна поступања са жртвама трговине људима, за чије је отклањање неопходно хитно ангажовање законодавца. Пракса органа формалне социјалне контроле ће, након извесног времена, указати на постојеће недостатке који овде нису идентификовани, а који се морају отклонити ради унапређења стања безбедности.

Значај познавања појма, односно бића трговине људима је велики: његово непознавање код грађана доприноси њиховој виктимизацији; непознавање појма трговине људима код припадника служби безбедности отежава или онемогућава идентификовање ове латентне појаве угрожавања, односно разликовање од других сличних појава, што за последицу може да има ослобађање трговаца људима од кривичне одговорности, секундарну виктимизацију и непружање адекватне помоћи жртвама, те онемогућавање њихове реинтеграције у нормалне друштвене токове.

Тенденције научног проучавања трговине људима усмерене су ка изградњи једне нове, самосталне научне дисциплине са сопственим предметом, теоријом, језиком (појмовно - категоријалним апаратом) и методом науке. У нашој земљи

Саша Мијалковић

се до сада ова проблематика изучавала само на курсу за Пограничну полицију и у оквиру едукативних и тренинг курсева неких невладиних организација. У иностранству се изучава на полицијским академијама, факултетима безбедности и специјалистичким студијама за изучавање организованог криминала. Уколико се уваже стандарди ОЕБС-а који се односе на полицијско школство, тада ће Трговина људима добити своје место међу научним дисциплинама безбедносно-криминалистичке оријентације које јој с правом и припада.

THEORETICAL DETERMINATION OF HUMAN TRAFFICKING NOTION

- Summary -

There is not a uniform understanding of the notion of human trafficking in neither domestic theory or practice. Due to certain imperfections, the recent legal solutions are unacceptable from the aspect of security sciences.

The existing determinations of human trafficking are predominantly based on the conception of the notion of white slavery, or trafficking in white slavery. Such a conception is unacceptable due to several reasons: white slavery implies primarily women and children, while men being lower in number than women (but not insignificant) are not included by it; white slavery consists of members of white race, while the victims of human trafficking include the members of other races, especially black and yellow. Taking into account non-discriminatory attitude and relation towards victims, we argue that slave is a slave, regardless of the skin colour. The basic form of exploitation of white slavery is sexual, while the exploitation of victims of contemporary human trafficking is just one form of it (in addition to work exploitation, sexual exploitation, illegal adoption of children, compulsory marriages, trade in human organs or body parts, compulsory participation in armed conflicts, compulsion to commit certain crimes, human trafficking in narrow sense and other non-specific forms of exploitation). The phenomenon of white slavery includes foreign elements and international dimension (at least trans-border level), while the contemporary human trafficking does not have to cross over the state borders of a country. Due to the above stated, it can be concluded that the notion of white slavery trafficking is narrower than the notion of human trafficking and represents its sub-category.

Premises in creation of a definition of human trafficking must start from the facts that it is a manifestation of security endangering, which causes certain negative consequences. Furthermore, it is based on slavery and exploitation of others. The ultimate goal is exploitation of victims and it must include all forms and types of exploitation, which, by the way, do not have to be itemized.

Taking into account the stated premises, human trafficking could be defined as a complex manifestation of endangering security based on institutions of slavery and exploitation, or in other words, on treating a man as a commodity or thing, with the aim to exploit their labour, knowledge, skills, bodily and sexual integrity and identity

in order to satisfy personal or someone else's instinctual, health and emotional needs or gaining direct or indirect material gain for oneself or somebody else. The state security is at that endangered in the spheres of foreign policy and home stability, as well as society in the sphere of public security and an individual in the sphere of violation of human rights.

In the near future, the offered definition will certainly undergo certain changes, or corrections and amendments of its content, which largely depends on dynamics and metamorphosis of types and forms of human trafficking manifestation in security practice, on one hand, and the scope of devotion of scientific and expert public to this problem, on the other hand.

ЛИТЕРАТУРА/(Endnotes)

- 1 Члан 8 Закона о изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије, Службени гласник РС број 39 од 11. априла 2003.
- 2 (Article 1) Slavery Convention Signed at Geneva on 25 September 1926, Human Rights – A compilation of International Instruments, volume I /First part/, Universal Instruments, United Nations, New York and Geneva, 1994, p. 202.
- 3 Аврамов, С.; Крећа, М.: (1999) „*Међународно јавно право*“, Савремена администрација, Београд, стр. 319.
- 4 Кривокапић, Б.: (1998) „*Лексикон међународног права*“, Радничка штампа и Институт за упоредно право, Београд, стр. 484.
- 5 Димитријевић, В.; Пауновић, М.: (1997) „*Људска права*“, Београдски центар за људска права, Београд, стр. 249
- 6 Аврамов, С.; Крећа, М.: *Исто*, стр. 318–319.
- 7 Јовашевић, Д.: (2002) „*Лексикон кривичног права*“, Службени лист СРЈ, Београд, стр. 33.
- 8 Алексић, Ж.; Миловановић, З.: (1995) „*Лексикон криминалистике*“, Глосаријум, Београд, стр. 33, 324, 218.
- 9 *Исто*, стр. 218.
- 10 Службени лист СРЈ – Међународни уговори број 6 од 27. јуна 2001. године.
- 11 Види: Бошковић, Мићо: (2003) „*Транснационални организовани криминалитет*“, Полицијска академија, Београд.
- 12 Бошковић, Мило: (2002) „*Социјална патологија*“, Правни факултет, Нови Сад, стр. 144.
- 13 Бошковић, Мило: (1999) „*Криминолошки лексикон*“, Матица српска, Нови Сад, стр. 360.
- 14 Димчевска, А.; Јанковић, И.: (2003) „*Трговина људима изблиза*“, Beosupport, Београд, стр. 6.
- 15 Службени гласник СРС број 26/1977 са каснијим изменама и допунама.
- 16 О битним одликама и предностима одређења трговине људима у нашем Кривичном закону детаљније у: Мијалковић, С.: (2004) „*Безбедносни аспекти трговине људима* (магистарска теза), Факултет цивилне одбране, Београд, стр. 43–44.
- 17 Види члан 202 (Непријављивање припремања кривичног дела) и члан 203 (Непријављивање кривичног дела или учиниоца) КЗ РС.

Саша Мијалковић

18 Мијалковић, С.: (2004) „Појам трговине људима“, International Council of Voluntary Agencies/Centre for International Support, International Organization for Migration и Организација за европску безбедност и сарадњу, Београд, стр. 5.